

MŰHELY

Dr. Szabó Árpád

Megszólít a történelem¹

Íme, lassan kezünkbe vesszük történelmünket.

Négy év telt el az első kötet megjelenése óta, s most ugyanazzal az örömmel fogadjuk és simogatjuk a másodikat, mint akkor az elsőt. De miért ez a túláradó öröm? Egyrészt azért, mert nemcsak a történelmi idő példázza, hogy egy folyamat részei vagyunk, hanem egyháztörténelmünk kiadása is ezt a tapasztalatot mutatja fel nekünk, akiknek megadatott, hogy törlesztői lehetünk egy több évszázados adósságnak. Ez utóbbi folyamat elindítója és az eddigi munka megszervezője és véghezvivője az a csapat, amelyet tudományos elmélyültséggel és igényességgel, egyháztörténetünk kitűnő ismerője, dr. Balázs Mihály professzor irányított, a szöveg előkészítését és a mutatók összeállítását áldozatos, erőt és időt szívesen odaszánó munkával Hoffmann Gizella tudományos munkatárs, dr. Kovács Sándor teológiai tanár és Molnár B. Lehel egyházi levéltáros, doktorandus, végezték. A kifejező és eligazító térképeket Elekes Tibor készítette. A technikai szerkesztés felelős munkáját ez alkalommal is ifj. Szombatfalvi József lelkész végezte. Köszönet érte, reménységünk kifejezése mellett, hogy ez a folyamat tovább halad a maga útján, s elkészül a harmadik kötet is.

De a folyamat igazi jelentősége egyházi életünkben nemcsak ez. Hadd szemléltessem mondanivalómat egy francia történész megállapításával: „nem is a reformáció idézte elő a bibliák megsokasodását, hanem a bibliák száma a reformációt. A könyvnyomtatás előtt a tudás fő feladata a szövegek másolása volt, nem pedig az elemzése. A kézíráson alapuló kultúra fő feladata a tudás megőrzése, – a nyomtatott sokszorosításon alapuló kultúra viszont képessé válhat a tudás terjesztésére.”

¹ Kolozsvár, 2009. november 19.

Egy merésznek tűnő hasonlaltal azt mondhatnám, hogy bár egyháztörténetünk nyomtatott kiadása nem nevezhető kézírásos alapuló kultúra példájának, bizonyos értelemben mégis a tudás megőrzését jelenti, és ezt tudatosítja bennünk. Azt, amit lelkes, tudós lelkészeink a 18. században számunkra átmentettek, amikor megírták kézíratos egyháztörténetüket, minket is e tudás megőrzésére köteleznek azzal, hogy a könyvnyomtatás eszközeinek felhasználásával egy szélesebb kör asztalára leteesszük ezt a kötetet – illetve ezeket a köteteket. De a folyamatnak itt nem lehet és nem is szabad megállnia. Képesé kell válnia a tudás terjesztésére éppen azok által, akiknek a kezébe adja a tudás megőrzését jelképező egyháztörténelmünket. Mostantól unitárius egyházunknak, de elsősorban lelkési karunknak egy hatalmas tudást terjesztő munkacsoporttá kell alakulnia, s Istentől kapott tehetségét, amelyet hivatástudattal párosít, erre kell felhasználnia.

De nézzük, miről szól ez a második kötet? Két meglátást idézek: az első magáé a szerzőé, Uzoni Fosztó Istváné, míg a második a modern történelmi eszközök és módszerek alkalmazójáé, Balázs Mihály professzoré.

A szerző érzelmi töltetű, az előző század eseményeit a 18. században bekövetkezett veszteségekben még fokozottabban és fájdalmasabban átélő unitárius lelkész megrázó tanúvallomása, amely a múltbeli tényeket hitelesebbé teszi.

„A második könyv immár folytatólagosan tárgyalja a 17. századot – írja –. Az unitárius egyház akkori állapota azonban megköveteli, hogy ezúttal tömörebben adjam elő mindama küzdelmeket, amiket Jézus Krisztus Urunk eme várandós jegyesének halálra sebezve, a poklok kapui ellen szakadatlanul vívnia kellett. Szólnom kell továbbá arról, hogy ez a menyasszony, annyi zsarnok üldöztetés közepette, Isten könyörülete és segítsége által, miképpen vészelté át ezt az egész századot, s közben vőlegényének micsoda fiaikat szült, és mint egy sátor, megtépázva az üldözések fürgetegétől, megsebezve anyjának egymásra acsarkodó fiaitól, miként lilium a tövis között, a vihar szelétől ide-oda cibálva, miképpen ült hön óhajtott jegyese oltalma alatt meztelenül, mert a város őrizői megfosztották köpenyétől, letépték minden külső ékességét, sok sóhajtását pedig e században egyetlen fejedelem is meg nem hallgatta.”

A modern történész, Balázs Mihály tárgyilagosan, mégis a dolgokkal való azonosulás melegségével rajzolja meg a 17. század unitárius történelmének képét.

„A 17. század a szívós erőfeszítések ellenére folyamatos pozícióvesztést és meggyengülést hozott az unitáriusok számára. Az erdélyi viszonyokat idealizálni hajlamos megközelítések ellenében azt is látnunk kell, hogy e felekezet visszaszorítása a református fejedelmek valláspolitikájának központi mozzanata volt.

Ezek a szinte az egész 17. században uralkodó, esetenként a nemzetközi protestantizmus eszmei és erkölcsi támogatását is élvező, s az európai politikai életben is jelentős szerepet vivő személyiségek ugyan formálisan tiszteletben tartották azokat a törvényes garanciákat, amelyek azonos jogokat biztosítottak a négy bevett felekezetnek, [...] ám a formális elismerés mellett szisztematikusan folyt az unitáriusok háttérbe szorítása, amit bizonyos időszakokban paradox módon egyházuk sokszínűsége is elősegített. Csupán a legismertebb mozzanatot említve, 1638-ban úgy helyezte nyomás alá I. Rákóczi György fejedelem az unitárius közösségeket, hogy belső dogmatikai vitáikat kihasználva a legradikálisabb nonadorantista és szombatos irányzatok megtagadására kötelezte őket. Mindez nem csupán a hívek számának csökkenését eredményezte, hanem további korlátozásokkal, például az unitárius nyomdászat hosszú évtizedekre való megbénításával járt.”

Ebből a két meglátásból fontos következtetéseket vonhatunk le ez ünnepi alkalommal is, midőn nemzetünk e jeles intézményében bemutatjuk kötetünket. Először azt, hogy azzal az aggódóan forró szeretettel kell szeretnünk unitárius hitünket és egyházunkat, mint ahogyan a szerző és korának hűségesei tették. Másodszor, tanulnunk kell a történelmi leckéből, hogy bajaink forrása mindig belülről fakadt, s a kívülről ránk leselkedő erők mindig ezt használták fel meggyengítésünkre vagy éppen elvesztésünkre. A jelen, de még inkább a jövő arra kötelez, hogy tanuljunk történelmünk tanúságtevőitől, majd tegyük mérlegre lelkiismeretünket és egyházunk érdekében vállalt hivatásunkat, s a széthúzás helyett keressük és találjuk meg, az összefogás és építkezés megerősítő válaszát.

Káldos János

Az Erdélyi Unitárius Egyház története 2.

Mi ez a könyv? „Az Erdélyi Unitárius Egyház története magyar fordításának második kötetét tartja kezében az Olvasó.” – mondják a Szerkesztők. 2005 szeptemberében volt az első kötet bemutatója. Akkor – többek között – engem is az a megtiszteltetés ért, hogy mutassam be a kötetet. Egy mű második kötetének megjelenése azonban nem szokott okot adni egy ilyen ünnepi rendezvényre. Hiszen mi újat lehet róla mondani? Az első kötetben megjelentek mindazok a tudnivalók, amelyek szükségesek: előszó, mutatók stb. Mi újat adhat az új kötet? A kötet formájában, méretében, tipográfiai megjelenésében követi (nagyon helyesen) az előzőt. Már akkor elhangzott, hogy ezt a befejezetlen, befejezhetetlen munkát a kontinuátorok sora, immáron a nyolcadik kontinuátor csoport folytatta és folytatja. Már akkor is elhangzott, hogy emberfeletti munka volt összeállítani a százoldalnyi mutatót. Még mindenki emlékszik arra, milyen remek beszámoló mutatta be a szerkesztők, kontinuátorok mindennapi munkájának nehézségeit, betekintést engedve a „tudományos” levelezésbe, a kulisszatitkokba is.

Mi újat lehet azonban elmondani egy második kötetről? Nagyon nehéz a feladat, s ráadásul a szerkesztők sem könnyítik meg. Most nincs színesítő beszámoló, nincs „mosolyra fakasztó” munkaláz. Megpróbálok hát tárgyyszerűen ismertetni a könyvet.

*

A kötet 2009. november 18-án jelent meg az Erdélyi Unitárius Egyház kiadásában *Az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltárának és Nagykönyvtárának Kiadványai* című sorozatban (4/2). A sorozat szerkesztői: Kovács Sándor és Molnár B. Lehel. A kiadást támogatta: Az Erdélyi Unitárius Egyház, a Nemzeti Kulturális Alap, a Szülőföld Alap és az S.C. KESZ S.R.L. továbbá: László János, ifj. Bencze Gábor, Kacsó Zoltán és Éva, Péter Szabolcs, ifj. Hadnagy Gábor, Demeter Dezső, Foris Oszkár Csaba, Abrán Tünde, Dajka Zoltán, Dénes Levente, Brok Dénes, Triga Kft., Kolibri Kft., Loyd Com Kft. A térképeket Elekes Tibor készítette. A számítógépes tördelést ifj. Szombatfalvi József végezte, a borítót pedig Paskucz Szathmáry László tervezte. A nyomdai munkákat a Gloria Nyomda végezte Kolozsváron. Latin eredetiből fordította Márkos Albert. Sajtó alá rendezte: